

Tikosné Tircsi Éva

Szépirodalmi és ismeretterjesztő szövegek összevetése az általános iskola 5. évfolyamán

Az irodalmi nevelés alapvető célja a jövőbeni tanulmányokhoz és a felnőttélethez szükséges szövegértés és szövegalkotás gondozása és továbbfejlesztése. Mindez meghatározza a tanulás egész folyamatát, fontos szerepet kap a kulcskompetenciák kialakításában és fejlesztésében. Az irodalmi nevelés további feladata az olvasási kedv felkeltése, az irodalomnak mint az emberi kommunikáció sajátos formájának a megszerettetése, valamint közlésformáinak, kifejezési módjainak a megismertetése. Ezek a célok mutatkoznak meg a tanulmányban szereplő óratervekben. A feladatok interaktív tábla felhasználásával készültek, ez ugyanis esztétikus, látványos és hatékony feladatok tervezésére ad lehetőséget. Használata nemcsak azért fontos, mert napjainkban az oktatás egyik kiemelt területe a digitális kompetencia fejlesztése, hanem azért is, mert jelentősen növeli a tanulók érdeklődését és motiváltságát.

Történetek állatokról modul

„Félig sem olyan fontos az, mit tanítunk gyermekeinknek, mint az, hogy tanítjuk. Amit az iskolában tanítunk, annak legnagyobb részét elfelejtjük, de a hatás, amelyet egy jó oktatási rendszer szellemi tehetségeinkre gyakorol, megmarad.

Eötvös József

Bevezetés

Iskolánk az Új Magyarország Megújulási Operatív Program: TÁMOP-3.1.4/08/1-2008-0011 Kompetenciaalapú oktatás, egyenlő hozzáférés – innovatív intézményekben pályázat nyertese. Honlapunkon a következő gondolatok olvashatók az iskola nevelési célkitűzéseivel kapcsolatban: „Mivel az iskola szociokulturális környezetéből adódóan nagyok a művelődésbeli hátrányok, egyik fő célkitűzésünk azok visszaszorítása. Erre és az eredményes tehetséggondozásra az iskola képességfejlesztő funkciójának erősítését tartjuk a legmegfelelőbbnek. A képességek kifejleszthetősége és az értékörzésre beállítódott magatartás kialakítása véleményünk szerint közelebb visz minket a fent megjelölt célokhoz. Egyik legfontosabb eszközünknek a megismerési vágy fejlesztését tartjuk. Az iskolai nevelés alapvető érdeke a kíváncsiság öröklött motívumaiban rejlő energiaforrások kihasználása, hiszen ez az eredményes nevelés kiinduló feltétele. Az információ – és élményszükséglet, valamint a különbségképző – és a kapcsolási késztetés öröklött motívumai táplálják azt a mindenki által megöröklött kíváncsiságot, amely a megismerési vágy alapja. Iskolánk fontos feladata a fent említett két ingerszükséglet színvonalas biztosítása” (1).

A kompetenciaalapú oktatás

Fontosnak tartjuk, hogy a gyerekek az iskolában elsajátított „kulturális javakat” megfelelően tudják „értékesíteni”, ezért kap pedagógiai programunkban kiemelt helyet a kompetenciaalapú oktatás fejlesztése, amelyet

kompetenciaalapú programcsomagokkal valósítunk meg (Pála é. n.). A kompetencia az ismeretek, azok alkalmazási képessége és az alkalmazáshoz szükséges megfelelő motivációt biztosító attitűdök összessége. Kompetenciaalapú oktatáson a képességek, készségek fejlesztését, az alkalmazásképes tudást középpontba helyező oktatást értjük, amely lehetővé teszi, hogy a külön-külön fejlesztett kompetenciák szervesüljenek, és alkalmazásuk életszerű keretet, értelmet nyerjen a gyerekek számára. Ennek egyik elengedhetetlen feltétele a pedagógiai módszertani kultúra megújítása, amelynek eszközei lehetnek a problémaközpontú tanítás vagy a cselekvésből kiinduló gondolkodásra nevelés, a felfedeztető tanítás-tanulás, a megértésen és a tevékenységen alapuló fejlesztés (Bárdossy et al. 2003).

A szövegértési képesség

A szövegértés mint képesség kulcsfontosságú a tanulók iskolai tanulmányainak eredményes elvégzéséhez, valamint – és ez talán az előzőnél is lényegesebb – a mindennapi életben való sikeres eligazodáshoz. A szövegek megértése, az olvasottak alkalmazása, továbbfejlesztése, újrafogalmazása, beillesztése a korábbi tudáskeretünkbe a tanulási folyamat részének tekinthető, akkor pedig, ha alapvető kulturális kompetenciaként értelmezzük, a tanulás maga. Az irodalmi nevelés alapvető célja és feladata a jövő tanulóinak szükséges és a felnőttéletben használandó olvasni és írni tudás (szövegértés, szövegalkotás) gondozása és továbbfejlesztése. Ebből következik, hogy az irodalom meghatározza a tanulás egész folyamatát, és alapvető szerepe van a kulcskompetenciák kialakításában, valamint fejlesztésében. Az irodalmi nevelés fontos feladata az olvasási kedv felkeltése, az irodalomnak mint művészetnek, mint az emberi kommunikáció sajátos formájának a megszerettetése, közlésformáinak, kifejezési módjainak a megismertetése. Az irodalmi művek olvasása és értelmezésének elsajátítása, gyakorlása képessé teszi a tanulókat az esztétikai, a morális és a kulturális értékek befogadására. Fejleszti a kritikai érzéküket, empátiájukat; segíti őket abban, hogy megértsék az emberi, társadalmi problémákat, tudatosabbá váljon az önmagukhoz és a környezetükhöz való viszonyuk (Adamikné 2001; 2002).

Ezeket az alapvető elméleti ismereteket fontosnak tartom a munkám során. A gyakorlati megvalósítására példa a következő két 5. osztályos tanóra. A feladatokat az interaktív tábla felhasználásával állítottam össze (Molnár 2007). Az interaktív táblával kihasználhatjuk azt, hogy a tanulóink általában vonzódnak a számítástechnikai eszközök iránt. A tábla esztétikus, látványos és hatásos feladatok tervezésére ad lehetőséget, ily módon is növeli a tanulók motiváltságát a feladatok megoldásában. Ehhez iránymutatóként azt is figyelembe kellett vennem, hogy a kompetenciaalapú oktatás egyik kiemelt területe a digitális kompetencia.

Az óra terve

Az osztály: 5. osztály

Az óra témája: Hogyan kommunikálnak az állatok? Szépirodalmi és ismeretterjesztő állatleírás, állatjellemzés olvasása, összevetése.

Az oktatási cél: A gyerekek legyenek képesek néhány jellemzővel megkülönböztetni az emberek és az állatok kommunikációját. A tanulók ismerjék fel a szöveggörnyezet és a rím szerepét a versszövegben.

Készség- és képességfejlesztés: Az ismeretterjesztő és a szépirodalmi szövegek sajátosságainak a tudatosítása. Az információkeresés és a lényegkiemelés képességének a fejlesztése. A különböző csatornákon közvetített (auditív, vizuális, verbális) információk együttes értelmezésének a fejlesztése.

Tananyag: Fekete Gabriella – Juhász Orsolya – Kálmán László – Molnár Cecília 2009. *Szövegértés – szövegalkotás 2. Tanulói munkafüzet*. Educatio Kht. Budapest. *Történetek állatokról* modul.

Idő	Az óra menete	Didaktikai feladat	Munkaformák, módszerek	Eszközök
1. (8') Motiválás, ráhangolódás a témára				
3'	Hangos világ: <i>Állatkerti útmutató</i> – a dal meghallgatása	Ráhangolódás, hangulatteremtés, motiváció	Frontális	Interaktív tábla-kép zenével: 1. sz. dia
5'	1. feladat: Olvassátok el önállóan a verset!	Szépirodalmi szövegek interpretálása	Egyéni	Tk. 13–14. old.
	Figyeljétek meg, melyik állat nem szerepel a versben, de énekelnek róla!	Vizuális és verbális információk együttes értelmezésének, összevetésének fejlesztése	Szóbeli frontális megbeszélés	Interaktív tábla-kép zenével: 1. sz. dia Tk. 13–14. old
2. (67') Jelentésteremtés				
5'	1. feladat: Beszéljétek meg a csoportokban azt, hogyan kommunikálnak az állatok!	Előzetes ismeretek feltárása, szóbeli szövegalkotás fejlesztése Együttműködési képesség fejlesztése	Csoportmunka Szóforgó: a csoport tagjai az óramutató járásával egyező irányban elmondják egymásnak a gondolataikat	
8'	2. feladat: Határozzátok meg a tankönyvi szöveg és az <i>Értelmező kétszótár</i> segítségével a kommunikáció fogalmát!	A szövegértési képesség és az új információ összekapcsolásának fejlesztése Együttműködési képesség fejlesztése	Csoportmunka	Tk. 24. old. 15. feladat <i>Értelmező kétszótár</i>
	Mutassátok be egymásnak a megoldásokat!	Lényegkiemelés, szóbeli szövegalkotás fejlesztése Együttműködési képesség fejlesztése	Csoportmunka	
8'	3. feladat: Alkossatok párokat a csoporton belül! Olvassátok el párban a következő ismeretterjesztő szövegeket úgy, hogy mindegyik páros másik szöveget olvasson!	Az ismeretterjesztő szöveg jellemzőinek tudatosítása Együttműködési képesség fejlesztése	Páros munka	1. pár: Tk. 25. old. b) szöveg a medvék kommunikációjáról 2. pár: Tk. 26. old. c) szöveg a hangyák kommunikációjáról
	Válaszoljátok meg a feladatban szereplő kérdéseket!	Olvasott szöveg megértésének és a lényeg kiemelésére irányuló képességeknek a fejlesztése	Páros munka	1. pár: Tk. 26. old. a), b), c), d) feladat 2. pár: Tk. 27. old. a), b), c), d) feladat
	Jegyezzétek meg a szöveg lényegét!	Emlékezet fejlesztése	Egyéni munka	1. pár: Tk. 25. old. b) szöveg a medvék kommunikációjáról 2. pár: Tk. 26. old. c) szöveg a hangyák kommunikációjáról

Idő	Az óra menete	Didaktikai feladat	Munkaformák, módszerek	Eszközök
8'	4. feladat: Alkosson az egész osztály kettős kört úgy, hogy a külső körbe az első, a belső körbe a második szöveggel foglalkozó tanulók kerüljenek! A külső körben állók tanítsák meg párjuknak az általuk olvasott szöveg lényegét!	Lényegkiemelés, szóbeli szövegalkotás fejlesztése Együttműködési képesség fejlesztése	Frontális és páros munka	
	A belső kör tagjai mondják el, mit sikerült megjegyezniük a hallott szövegből!	Lényegkiemelés, szóbeli szövegalkotás fejlesztése Együttműködési képesség fejlesztése	Frontális és páros munka	
	Ezután lépjenek egy lépést jobbra, és cseréljék meg a szerepeket!	Lényegkiemelés, szóbeli szövegalkotás fejlesztése Együttműködési képesség fejlesztése	Frontális és páros munka	
	A feladat az óramutató járásával megegyező irányban haladva ismétlés céljából folytatható			
8'	5. feladat: Töltsétek ki csoportmunkában a következő táblázatot!	Rendszerező képesség, szintetizáló képesség fejlesztése	Frontális munka	Tk. 27. old. 16. feladat
	Ellenőrizték a megoldásaitokat az interaktív tábla segítségével!	Rendszerező képesség, szintetizáló képesség fejlesztése	Frontális munka	Interaktívtábla-kép 2. sz. dia
3'	6. feladat: A mai órán Varró Dániel: <i>Túl a Maszat-hegyen</i> című művével ismerkedünk meg. Hallgassátok meg a következő rövid ismertetőt a költőről!	Ráhangolódás, motiválás, érdeklődés felkeltése Hallás utáni szövegértés fejlesztése	Frontális munka	
3'	7. feladat: Olvassátok el a munkafüzetben szereplő következő szöveget!	Szépirodalmi szövegek megértésének a fejlesztése	Páros munka	Tk. 28. old. 18. feladat
10'	Válaszoljatok az alábbi kérdésekre! – Ki szólít meg a szerző? – Kihez beszél? – Milyen állatok neve szerepelhet az alábbi versszakotk kipontozott helyén? – Ti milyen helyzetben használnátok a versrészletekben olvasott köszönési formákat?	A kommunikációs tényezők és funkciók tudatosítása A szituációhoz illő nyelvhasználat, a kommunikatív kompetencia fejlesztése A kontextusból való következtetés képességének a fejlesztése	Páros munka	Interaktívtábla-kép 3. sz. dia
9'	8. feladat: Csoportmunkában beszélgetsetek arról, hogy milyen viszonyt fejeznek ki az egyes megszólítások és köszönési formulák!	Szóbeli kommunikációs képesség fejlesztése Mögöttes (implicit) információk feltárásának, a viszonyartalmú jelzések megfejtésének a képessége	Csoportmunka Kerekasztal	Interaktívtábla-kép 3. sz. dia

Idő	Az óra menete	Didaktikai feladat	Munkaformák, módszerek	Eszközök
5'	9. feladat: Olvassátok el a párotokkal láncolvasással és szereposztással a 7. feladatban szereplő szöveget! Ügyeljésetek a vers ritmusára!	A nézőpontváltás képességének a fejlesztése Az olvasástechnika és a ritmusérzék fejlesztése	Páros munka	Interaktív tábla-kép 4. sz. dia
3. (15') Reflektálás				
2'	Hallgassátok meg Presser Gábor <i>Maszat-dalát</i> !	Ráhangolódás, motiváció	Frontális munka	Presser Gábor: Maszat-dal (www.dallamkukco.hu)
5'	1. feladat: Készítsetek plakátot a Maszat-hegyről! A csoporttagok különböző színnel dolgozzanak a csomagolópapíron!	Olvasott, auditív és vizuális információk együttes értelmezése Lényegkiemelő képesség fejlesztése	Csoportmunka	Csomagolópapír, filctollak, blue tack
8'	2. feladat: A csoportok tekintsék meg a többi csoport munkáját!	Szóbeli kommunikációs képesség fejlesztése	Csoportmunka Képtárlátogatás	Plakátok
	Beszélgjétek meg a látottakat, és értékeljétek az egyes csoportok munkáját!	Értékelő és kritikai képesség fejlesztése	Csoportmunka	Csoportértékelő lapok
4. Házi feladat				
	1. feladat: Olvass utána egy általad választott állat (kutya, kakukk, még, cerkófmajom) kommunikációs rendszerének a Kenesei István szerkesztette <i>A nyelv és a nyelvek</i> című könyvben!	Önálló információkeresés és a lényegkiemelés képességének a fejlesztése Az ismeretterjesztő típusú szövegek tulajdonságainak az elmélyítése	Önálló munka	Tk. 27. old. 17. feladat Kenesei István: A nyelv és a nyelvek http://www.nytud.hu/nyelv_es_nyelvek Interaktív tábla-kép 5. sz. dia
	2. feladat: Gyűjtsetek meséket, történeteket különböző, a képeken látható állatokról!	A szépirodalmi szövegtípusok tulajdonságainak az elmélyítése Megadott szempontok szerinti önálló információkeresés képességének a fejlesztése	Önálló munka	Tk. 28. old. 19. feladat
	A gyűjtött szövegek alapján fogalmazzatok meg olyan hagyományokat és előítéleteket az állatokkal kapcsolatban, amelyek az emberekben élnek!	Általánosítások, karakterjegyek megfogalmazásának a fejlesztése, szókincsfejlesztése	Önálló munka	Tk. 28. old. 19. feladat

Az interaktív táblán használt diák részletes bemutatása

A következő diák az óra néhány kiemelt fázisához tartozó táblaképeket mutatják az egyes gyakorlatoknak megfelelően. A leírásban szerepelnek a diákhoz kapcsolódó konkrét feladatok és a feladatok által fejlesztendő kompetenciák is. A tanóra teljes diasora letölthető formában a tanulmány végén található.

1. dia

A motiválás fázisához tartozó 1. számú dián az állatok képei láthatók, majd pedig az *Állatkerti útmutató* című vers megzenésített változata hallgatható meg.

A diához kapcsolódó feladatok:

1. Hallgassátok meg a dalt!
2. Figyeljétek meg, melyik állat nem szerepel a versben, de énekelnek róla!

Fejlesztendő részkompetenciák:

A vizuális és a verbális információk együttes értelmezésének képessége.

Rendezd!			
A jelzés fajtája	Állatcsoport	Megvalósítás	Funkció
menekülésre készlet	seregély	terület birtoklása	
ragadozót látva röpköd	medve	éles kiáltás	vegyianyag kibocsátása
fába karcolás	hangya		megjelöli az idegent
	szagminta	riasztás	

2. dia

A jelentésteremtés első, ismeretterjesztő szövegekkel foglalkozó fázisához tartozó 2. számú dián az állati kommunikáció témaköréhez kapcsolódó szempontok és az ezekhez tartozó lehetséges válaszok szerepelnek. A dia a tankönyvben szereplő táblázat alapján készült, annak szempontjait tartalmazza, és a feladat ellenőrzésére használható.

A diához kapcsolódó feladatok:

5. Töltsétek ki csoportmunkában a következő táblázatot! Ellenőrizzétek a megoldásaitokat az interaktív tábla segítségével!

Fejlesztendő részkompetenciák:

A vizuális és a verbális információk együttes értelmezésének a képessége.

Rendszerező képesség, szintetizáló képesség fejlesztése.

3. dia

A jelentésteremtés második, szépirodalmi szövegekkel foglalkozó fázisához tartozó 3. számú dián egy hiányos szövegrészlet található Varró Dániel *Túl a Maszat-hegyen* című művéből.

A diához kapcsolódó feladatok:

7. Olvassátok el a táblán szereplő következő szöveget! Válaszoljatok az alábbi kérdésekre!

- Kit szólít meg a szerző?
- Kihez beszél?
- Milyen állatok neve szerepelhet az alábbi versszakok kipontozott helyén?
- Ti milyen helyzetben használnátok a versrészletekben olvasott köszönési formákat?

8. Csoportmunkában beszélgetsetek arról, hogy milyen viszonyt fejeznek ki az egyes megszólítások és köszönési formulák!

Fejlesztendő részkompetenciák:

A szépirodalmi szövegek megértésének a fejlesztése.

A kommunikációs tényezők és funkciók tudatosítása.

A szituációhoz illő nyelvhasználat, a kommunikatív kompetencia fejlesztése.

A kontextusból való következtetés képességének a fejlesztése.

A szóbeli kommunikációs képesség fejlesztése.

Mögöttes (implicit) információk feltárásának, a viszonytartalmú jelzések megfejtésének a képessége.

4. dia

A jelentésteremtés második, szépirodalmi szövegekkel foglalkozó fáziséhoz tartozó 4. számú dia a szöveg dramatizált feldolgozását segíti elő.

A diához kapcsolódó feladatok:

9. Olvassátok el a párotokkal láncolvasással és szereposztással a 7. feladatban szereplő szöveget! Ügyeljetek a vers ritmusára!

Fejlesztendő részkompetenciák:

A nézőpontváltás képességének a fejlesztése.

Az olvasástechnika és a ritmusérzék fejlesztése.

5. dia

A házi feladatokhoz tartozó dia a választható állatok képét és a szöveges tartalom elérhetőségét mutatja be.

A diához kapcsolódó feladatok:

Házi feladat: 1. Olvass utána egy általad választott állat (kutya, kakukk, méh, cercófmajom) kommunikációs rendszerének a Kenesei István szerkesztette *A nyelv és a nyelvek* című könyvben!

Fejlesztendő részkompetenciák:

Önálló információkeresés és a lényegkiemelés képességének a fejlesztése.

Az ismeretterjesztő típusú szövegek tulajdonságainak az elmélyítése.

Tapasztalatok

A tanóra tapasztalatait a következőkben lehet összefoglalni. Az állatokról szóló történetekkel, versekkel mindig szívesen foglalkoznak a gyerekek, ez a jelen tanóra esetében is beigazolódott. Varró Dániel nevét már hallották, volt olyan, aki a dalt is ismerte. A kettős körben eleinte komolytalanul viselkedett egy-két gyerek, de végül ráéreztek a feladat jelentőségére, és ennek eredményeképpen mindenki ki tudta tölteni a táblázatot. A ritmusos felolvasást alsóban sokat gyakorolta az osztály, hiszen a Zsolnay-módszer szerint tanultak. A plakát készítését nagyon élvezte minden gyerek. Szép rajzok készültek. Ezeket kitettük a faliújságra, és fénykép is készült róluk. A „képtárlátogatást” a következő óra elején megismételtük, mert előtte csak a megtekintésre jutott idő. Így lehetőség nyílt a témák közötti kapcsolat megteremtésére és a motivációra is.

Irodalom

Adamikné Jászó Anna 2001. *Anyanyelvi nevelés az ábécétől az érettségiig*. Trezor Kiadó. Budapest.

Adamikné Jászó Anna 2002. A szövegértő olvasásról. *Magyartanítás*. 4–14.

Bárdossy Ildikó – Dudás Margit – Pethőné Nagy Csilla – Priskinné Rizner Erika 2003. *Kooperatív pedagógiai stratégiák az iskolában IV*. Pécsi Tudományegyetem BTK Tanárképző Intézet. Pécs.

Fekete Gabriella – Juhász Orsolya – Kálmán László – Molnár Cecília 2009. *Szövegértés – szövegalkotás 2. Tanulói munkafüzet*. Educatio Kht. Budapest.

Molnár Gyöngyvér 2007. Új ICT eszközök alkalmazása az iskolai gyakorlatban. In: Korom Erzsébet (szerk.) *Kihívások a XXI. század iskolájában*. Koch Sándor Tudományos Ismeretterjesztő Társulat. Szeged. 101–124.

Pála Károly é. n. *Kompetencia alapú oktatási programcsomagok fejlesztése Magyarországon*. Olvasáskutató és Fejlesztő Intézet. http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=kompetencia-08_programcsomagok (2010. július 15.)

(1) Nevelőtestületünk céljai. <http://members.upclive.hu/xiiicsataisk/nevelotestulet-celjai.html>. (2010. július 15.)

Tikosné Tircsi, Éva

Comparing literary and popular scientific texts in fifth grade at primary school

The major aim of literary education is to practise and further develop text comprehension and text production that is necessary for future studies and adult life. This determines the whole process of learning and it plays an important role in developing and shaping the key competences. Further tasks of literary education are to raise the reading spirit, to endear literature as a particular form of human communication and to introduce ways of communication. These aims are reflected in the lesson plan in this study. The tasks have been prepared for using the interactive white board, because it enables us to devise aesthetic, spectacular and efficient tasks. Its use is important not only because developing digital competence is one of the main areas of education, but also because it greatly increases the interest and motivation of students.

Az interaktív táblás feladatsor megnyitásához SMART Notebook szoftver szükséges. A program ingyen letölthető itt.

Kulcsszók: irodalmi nevelés, kompetenciafejlesztés, szövegértés, interaktív tábla

Keywords: literary education, competence development, reading comprehension, interactive whiteboard

Az írás szerzőjéről

Tikosné Tircsi Éva

Csata Utcai Általános Iskola, Budapest, Magyarország

tikoseva[kukac]freemail.hu